

Кожен із наведених принципів бере свій початок із метафізики соціальної природи буття людини, будучи закоріненим у сутності соціального життя стає функціональним у будь якій суспільній сфері. Суспільне співжиття людей формується як діалогічний взаємобмін, не лише як комунікативний простір, але також, виражається як такий у практиці щоденного існування. Це створює підставу говорити про існування певних тенденцій, на основі теоретичного аналізу яких та їх практичної верифікації формується категорія спільного блага а також реалізується благо поодинокі людської особи. Очевидно, що у відповідності до описаної вище логіки та внутрішньої динаміки становлення особи (як індивідуально так і колегіальної), в теоретичному контексті інтегральної антропології, що виражається поняттями антропогенез чи також персонігенез, передбачається взаємобумовлення цих двох факторів, спільного блага та блага індивідуального (особистого). Практично це означає, що людська особа повинна вносити певний вклад у спільне, загальне добро, що в свою чергу дозволяє їй за посередництвом участі у цьому спільному благу реалізувати власні життєві завдання та цілі [9]. Таким чином у понятті фундаментального принципу суспільного життя міститься наказ практичного розуму, що виступає спонукою до творення спільних вартостей, що остаточно покликані слугувати особистісному розвитку самої людини. Таким чином стає зрозумілим, що саме поняття принципу суспільного життя не обмежується до загального твердження яке так чи інакше торкається морально-етичної проблематики у суспільному функціонуванні. Фундаментальні принципи суспільного життя та функціонування є принципами суспільного буття та функціонування, а також нормою природного права. У двох випадках вони здійснюють регулюючу та нормативну функцію: в першому випадку, будучи принципом буття вони виражають та здійснюють принцип буття суспільного, що супроводжується конкретною дія-

льністю, (*agere sequitur esse*), а у випадку норми природного права визначає обов'язки за вертикаллю керівництва-відповідальності у суспільстві [10].

Таким чином соціально-етична складова філософії К. Войтили являє собою своєрідний теоретичний домен, який увійшов та розвинув програмний зміст науково-практичної сфери сучасного соціального католицького вчення. Для об'єктивного аналізу та цілісного і ґрунтовного дослідження основних філософських постулатів останнього, використовується належна методологічна передумова, що визначає предметне поле даного дослідження. Детального аналіз історично-культурного контексту соціальної етики К. Войтили дозволяє висвітлити основні проблемні сфери які характеризують актуальний етап розвитку соціально-етичних досліджень його наукової спадщини, цілої плеяди західноєвропейських науковців. В свою чергу це стало спонукою до нової наукової рефлексії, що розглядає принцип інтеграційного підходу до природи соціального буття людини.

1. *Bulmer Martin*. Ethics in social research // *The Social Science Encyclopedia* / ed. by Adam Kuper and Jasika Kuper (volumes A-K). – 3 ed. – London ; New York : Routledge, 2004. – P. 25. 2. Досвід людської особи. Нариси з філософської антропології / [Федорика Д., Добко Т., Туринський В. та ін.]. – Львів : Свічадо, 2000. – (Серія "Антологія персоналістичної думки"). – С. 249. 3. *The Person and the Polis, Faith and Values within the Secular State* / ed. by Craig Steven Titus. – Arlington, Virginia, 2006. – P. 245. 4. *Encyklopedia Nauczania Społecznego JANA PAWŁA II: słownik-dowidnik* / [під ред. Andrzeja Zwolinskiego]. – Radom : POLWEN, 2003. – S. 308. 5. *Wojtyła K.* Osoba i czyn, oraz inne studia antropologiczne / K. Wojtyła.: – Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubieckiego, 2000. – S. 263. 6. *Bartnik C. S.* Historia filozofii / Czesław Stanisław Bartnik. – [wyd. 2]. – Lublin : Gaudium, 2001. – S. 527. 7. *Іван Павло II.* Sollicitudo rei Socialis (Турбота про соціальні справи) [Видання мітрополічної комісії "Справедливість і мир"]. – Львів : Свічадо, 2011. – С. 34. 8. *Gray J.* Liberalizm (Demokracja, Filozofia i Praktyka) / John Gray ; [пер. Radosława Dziubecka]. – Krakow, 1994. – S. 8. 9. *Marcus G. Raskin.* The Common Good. It's Politics and Philosophy / Marcus G. Raskin. – New York ; London : Routledge and Kegan Poul, 1986. – P. 297. 10. *Zasady życia społecznego / Koperek J.* // *Słownik społeczny* : słownik-dowidnik / [під ред. Bogdana Szlachty]. – Kraków : WAM, 2004. – S. 1605.

Надійшла до редколегії 15.03.12

УДК 1 (091)

Н. В. Ярмолицька, канд. філос. наук, мол. наук співроб., КНУТШ

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ "СВОБОДА", "ЦІННІСТЬ", "ТВОРЧІСТЬ" ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Проведено історико-філософський аналіз понять "свобода", "цінність", "творчість". Проаналізовано значення і вплив цих понять на інноваційні процеси сучасного суспільства.

Ключові слова: свобода, свобода волі, культура, особистість, моральні цінності, ціннісна свідомість, ціннісна орієнтація, творчість.

Проведен историко-философский анализ понятий "свобода", "ценность", "творчество". Проанализировано значение и влияние этих понятий на инновационные процессы современного общества.

Ключевые слова: свобода, свобода воли, культура, личность, моральные ценности, ценностное сознание, ценностная ориентация, творчество.

The historical and philosophical analysis of concepts "freedom", "value", "creation", is conducted. A value and influence of these concepts is analysed on the innovative processes of modern society.

Keywords: freedom, freedom of will, culture, individual, moral values, values perception, values orientation, creativity.

Початок нового тисячоліття ознаменувався тим, що людство вступило у інформаційну добу в якій відбуваються стрімкі та суттєві соціальні зміни усіх сфер суспільства. Інформаційно-технологічна революція, яка спричинила кардинальне оновлення всіх структур та інститутів, безперечно не оминула ні соціального, ні індивідуального життя. У таких умовах перед усіма соціальними інститутами постає завдання – визначити базові цінності та ідеали, які слід покласти в основу формування духовного світу людини й допомогти віднайти шляхи, якими можна здійснити ці перетворення. Однак такі зміни не завжди вписуються в усталені ціннісні схеми. Вони нерідко суперечать традиційним уявленням і звичному способу життя, що призводить до

неоднозначного сприйняття інноваційних форм цінностей. Тому невизначені суспільні орієнтації людей, особливо молоді, стосовно майбутнього політичного устрою та моральних пріоритетів, дають підстави для ґрунтовного дослідження, яке б упорядкувало наукові оцінки відповідних соціокультурних змін та їх кореляції з соціокультурними орієнтаціями сучасної людини.

Усі глобалізаційні процеси, які відбуваються в сучасному суспільстві, неодмінно пов'язані з вирішенням таких питань як – визначення, що таке добро і зло, істина й неадекватність, краса й потворність, справедливість і несправедливість, героїзм і злочин, свобода й свавілля, демократія і псевдодемократія, моральність і аморальність та ін. Тому розв'язання цих та інших питань, а та-

кож проблем, які спричинені радикальними змінами в житті суспільства, можливі лише завдяки філософському переосмисленню. Зміни, які відбуваються в матеріальній і духовній культурі змушують людей по-новому переглянути своє буття, спонукають до внесення власних коректив і уявлень у навколишнє існування. Зорієнтуватися у такій ситуації допомагає філософія, яка неодноразово вирішувала такі питання, які згодом ставали предметом дослідження природознавства, мистецтва, релігії, політики, права тощо.

В усі часи філософія виконувала в суспільстві багато завдань, насамперед – це пізнання навколишнього середовища й усвідомлення себе, досягнення самосвідомості, спрямування актів життєдіяльності на здійснення поставлених цілей та пошуку відповідних засобів для їх реалізації. Усвідомивши це людина замислювалась над питанням – яке місце вона займає в цьому світі, який сенс її буття. Від того в чому вона бачить сенс свого буття залежить і сама модифікація її способу життя. Отже, завдання філософії полягає не тільки в тому, щоб допомогти людині розвивати самосвідомість, а й допомогти визначити сенс особистих цілей і показати найбільш вдалий шлях руху до своєї мети та засобів її здійснення. Філософія повинна допомогти сучасній людині зрозуміти те, що вона володіє високим рівнем наукової свідомості та загальнолюдськими цінностями, є суб'єктом діяльності, який може регулювати свої відносини і керувати плодами своєї діяльності, соціальними інститутами та самою природою. Виконуючи гуманістичну функцію філософія допомагає нам осмислити життя, укріпити свій дух. Адже втрата світоглядних орієнтирів у житті може призвести до невітшних наслідків (наркоманія, алкоголізм, злочинність). Тому взявши на себе культурно-виховну функцію, філософія сприяє формуванню у людини таких якостей культурної особистості, як орієнтація на істину, правду та добро.

Головні питання сьогодення спрямовані на переосмислення ролі, місця та особливостей філософії, як в культурному так і в інтелектуальному просторі. Починаючи з XIX ст. образ філософії тісно пов'язувався з питаннями сенсу людського буття, вищих цілей і цінностей життя. У періоди загострення міждержавних та класових протиріч, руйнівних війн, революцій, репресій, які обрушувались на людство, знову поставало питання найголовніших цінностей, які б могли служити вічним орієнтиром діяльності людей в будь-яких, навіть найскладніших соціальних умовах. Наразі такою абсолютною цінністю, яка проходить через всю історію філософії, стає ідея свободи.

Поняття "свободи" досліджувалось протягом всієї історії філософської думки, починаючи з давніх часів і до наших днів. Проблема свободи, не дивлячись на те, що вона осмислювалась в онтологічному, гносеологічному та соціальному аспектах, все ж таки завжди залишалась проблемою людини. Адже людина це той спосіб існування свободи, в якому вона отримує свою смислову завершеність. Втім, у ситуаціях повсякденного життя людині надається можливість обирати між багатьма цінностями. Наразі етика спрямовує людину на можливість вибору, тобто свободу. Поступати етично вірно особистість може в тому випадку, якщо здійснюється та цінність яка потребує найбільшої етичної сили. За таких обставин, як зазначає В. Кремень, людство вступає в "еру свободи", але така свобода має ряд своїх викликів. Зокрема, відбувається втрата, через розвиток науки і техніки, поваги до виробничої діяльності. Необхідно зрозуміти, що втрачаючи відчуття цінності праці, людство, свобода якого забезпечена могутністю науки і техніки, здебільшого вже не усвідомлює межі власної сво-

боди. Все це створює умови для втрати не лише набутих, але й утвердження нових, у деяких випадках навіть безглузких, ціннісних орієнтирів. "Вихід з даної суперечності, – зазначає В. Кремень, – полягає в подальшому залученні мас до освіти і знань, що з необхідністю призводить до стирання різкої межі між цими новими суспільними протилежностями" [1].

Слід зазначити, що тема свободи у філософії, по відношенню до людини та її поведінки, отримала новий розвиток у таких філософських проблемах, як свобода волі та відповідальності людини, осмисленням свободи як сили. Наразі жодна філософська проблема не мала такого великого соціального і політичного значення в історії суспільства, як проблема свободи. Для особи володіння свободою – це історичний, соціальний і моральний імператив, критерій її індивідуальності та рівня розвитку суспільства. Завдяки свободі особистості суспільство набуває здатність не тільки пристосовувати природні та соціальні обставини навколишньої дійсності, але й підлаштовувати їх відповідно до своїх цілей.

В історії світової філософської думки поняття "свободи" пройшло через велику кількість досліджень її витоків та сутності. Наразі свобода традиційно розглядалася у співвідношенні з необхідністю. Сама ж необхідність сприймалася, як правило, у вигляді долі, яка визначала вчинки людини, які керують нею і заперечують свободу її волі. Питання свободи і необхідності намагались вирішити ще ідеалісти у XIX ст. Втім філософське вирішення проблеми свободи і необхідності, їх співвідношення в діяльності та поведінці особистості, мало величезне практичне значення для оцінки всіх вчинків людей. Обійти цю проблему не можуть ні мораль, ні право, адже без визнання свободи особистості не можна пізнати її моральну та юридичну відповідальність за скоєні вчинки.

Разом з тим досить гостро поставала проблема "свободи волі", яка у філософії традиційно стикалась з несвічненними суперечками. Такі суперечки були викликані особливою життєвою значущістю цієї проблеми, її центральним положенням в уявленнях про особистість як суб'єкта моральної та творчої діяльності. Ще в давні часи свободу волі людини розглядав давньогрецький філософ Оріген. У праці "Про основи" мислитель зазначав, що свободу волі має все живе. Оріген вказував на те, що відкинути свободу волі, людина може тільки тоді, "коли ми станемо Думати, що свобода волі здійснюється тільки тоді, коли ніяка зовнішня взаємодія не спонукає нас до добра або зла... Адже ми бачимо, що більшість людей спочатку жили нестримано й надмірно та були віддані надмірності й похоті, але згодом були покликані до кращого мовою вчень та настанов, й відчули таку зміну, що з нестриманих та бридких зробились тверезими та самими чистими й покірливими" [2]. Втім поняття "свободи волі" у Б. Спінози виглядало дещо інакше. Вчений вважав, що свободи волі, як такої немає, тому що людина це частина природи, вона є невеликою ланкою у ланцюгу світової детермінації. Субстанція виступає єдністю свободи й необхідності. Вільним є тільки Бог, адже всі його дії продиктовані його власною необхідністю. Тоді як людина є частиною природи, істотою особливого роду, тому що окрім протяжності володіє ще й такими атрибутами як мислення та розум. Тому свобода волі людини обмежена, вона зводиться по суті до певної міри розумної поведінки. Свобода й необхідність у людини взаємопов'язані між собою поняття. Одним з найсильніших проявів свободи, за Б. Спінозою, є прагнення до самопізнання, а воля – це розум [3].

Слід зазначити, що німецький філософ Й. Фіхте багато уваги приділяв поняттю "свободи". Це поняття

вчений пов'язував, переважно, з питаннями права, держави та етики. Й. Фіхте вважав, що свобода полягає в підпорядкуванні людини законам через усвідомлення їх необхідності. "Побудуй своє Я, створи себе", – зазначав Й. Фіхте, для якого суб'єктивний ідеалізм став єдиноможливим підходом для підстав єдності пізнання та діяльності, самостійності й свободи людського Я, буття якого цілком виводиться з діяльності самого суб'єкту. Свобода, до якої так прагнули всі передові сили епохи Просвітництва, стверджував Й. Фіхте, є невід'ємним атрибутом людського Я. Визначаючи первинність самосвідомості, як мислення, спрямованого на себе, Й. Фіхте опускає дуалізм І. Канта і з принципу практичного розуму – свободи – намагається вивести розум теоретичний, природу [4].

Загалом в ідеалістичній філософії кінця ХІХ – початку ХХ ст. серед тенденцій тлумачення "свободи волі" переважає волюнтаристський (воля як основа всього) і персоналістський (особовий) індетермінізм. У А. Бергсона ці дві тенденції переплітаються між собою. Визначаючи свободу волі він посилається на органічну цілісність і унікальність душевних станів, які не піддаються розкладанню на окремі елементи і є причинно не обумовленими [5]. У філософії марксизму стверджувалось, що "пізнана необхідність" зовсім не вичерпує уявлення про свободу. В ХІХ ст. філософською думкою визнавалось те, що пізнання необхідності є лише умовою людської свободи, яка не вичерпує її суті. Свобода є здатністю людини діяти за власними інтересами та метою, спираючись на пізнану необхідність.

Російський вчений минулого століття І. Ільїн досліджуючи питання свободи наголошував на тому, що свобода й віра тісно пов'язані між собою. Щоб віра виникла й розгорілась, прийняла такий вигляд, людині необхідно бути у своїй вірі вільною. Втім така свобода є перш за все зовнішньою свободою людської особистості. Але вона не є свободою, яка дає можливість робити все що заманеться, вона є свободою віри, поглядів та переконань, до яких інші люди не мають права втручатись з насильницькими установками та заборонами, це свобода від недуховного та протидуховного тиску, свобода від примусу та заборони, від грубої сили, загроз та переслідувань. Разом з тим І. Ільїн аналізує свободу творчості. Вчений наголошує на тому, що без творчості, без натхнення та свободи немає життя. Звідси й виникає свобода духовної творчості. Людина яка не визнає цієї свободи, а разом з нею і свободи, як основи життя та духовної необхідності, таку людину, вважає вчений, можна прирівнювати до тварини. "Свобода є повітря, яким дихає віра та молитва. Свобода є спосіб життя, притаманний любові. Заперечувати це може лише той, хто ніколи не вірував, не молився, не любив і не творив, саме тому все життя його проходить у мороку" [6].

Наразі, аналізуючи етичний аспект свободи необхідно зазначити, що людина має справу не з прямим відображенням об'єктивної необхідності в явищах і процесах природи та суспільства, а з нормами, що регулюють її поведінку. Усвідомлена необхідність розкриває істинний сенс здобуття людиною свободи дії, в якій вона може реалізовувати свої наміри та досягти власної мети. Істинно вільний вибір можна здійснити лише тоді, коли людина володіє такими орієнтирами, як цінності та ідеали. Уявлення, цінності, ціннісні орієнтації це ті поняття, що складають зміст моральної свідомості, які реалізуються в моральній активності людини. Моральна свобода є діалектична єдність моральної необхідності та суб'єктивної, добровільної поведінки, здатності людини керувати своїми вчинками. Вона дає можливість людині визначати та реалізувати свою моральну

позицію, яка б забезпечувала досягнення мети. Свободу вибору можна розглядати як здібність поєднувати з об'єктивними передумовами та можливостями досягнення бажаного. Вільний вибір являється пробою на міцність таких проявів духовності людини, як совість, честь, гідність, відповідальність і т. ін.

Аналізуючи сучасний стан духовної культури українського суспільства та визначаючи основні ціннісні пріоритети, необхідно звернути увагу на те, що вони постійно зазнають змін під впливом таких зовнішніх факторів, як – глобалізація, інформаційна революція, становлення ринкових відносин та демократизація. Як зазначає вітчизняний вчений І. Надольний, без досягнення певного рівня духовності важко сподіватися на прискорення процесів економічного реформування, а без сформованої україноцентристської свідомості з чітко визначеними параметрами духовної культури, мови, традицій, історичної пам'яті, базових національних цінностей складно змінити атмосферу на всіх рівнях суспільного життя [7]. Тому від духовності залежить здатність людини сприймати світ через духовні параметри, а разом з тим і змогу підпорядковувати свої життєві устремління вищим аксіологічним настановам конкретної культури. У сфері духовного життя людина здійснює осмислення та вибір ідеалів і цінностей.

Слід зазначити, що проблема духовності охоплює освоєння людиною свого світу, ставлення її до природи, до суспільства та до самої себе. Це проблема виходу людини за межі вузькоемпіричного буття, сходження особистості до своїх ідеалів, цінностей і реалізації їх в житті. За таких обставин нагальною потребою сьогодення стає необхідність залучення молодого покоління до діяльності, яка була б пов'язана з національною культурою, мовою, духовними цінностями, мистецтвом, правом, до реформування в політичній, економічній та соціальній сферах життя. Адже набути молодого людиною глибокої особистісної якості невідмінно повинні відповідати новим формам життя, наразі творчі здібності мають стати правилом, а не винятком. Отже і творча діяльність повинна переважати над трудовою. Як вказує вітчизняний вчений В. Кремень, найважливішою рисою сьогодення стають незворотні зміни в характері людської діяльності, її перехід з трудової у творчу. Специфікою творчості є її самодостатність, домінування, прагнення до саморозвитку особистості. Розглядаючи творчість, як основну характеристику сучасності, В. Кремень зазначав, що вона протистоїть праці як інтенсивній фізичній діяльності. Звідси частково виникає нерозуміння і несприйняття творчості та її результатів, а разом з нею – інновацій [8]. Оскільки творчість – це завжди створення нового, від якого залежить поступ суспільства шляхом прогресу, тоді й інноваційний розвиток, а саме інновація – є творчим процесом.

Слід зазначити, що творчість є вічною та невичерпною філософською темою. Саме науковій філософії належить пояснення питання "що є творчість", та що є "сутність творчості". Будь-який продуктивний поступ у філософській розробці теми творчості можливий лише за умови використання величезної світової філософської традиції, добротної наукової методології. Досягти плідних і значущих результатів у інтегративному досягненні феномена творчості можливо лише застосувавши до нього комплексний підхід. Щоб досягнути творчості та пізнати її на рівні сутності необхідно розглядати її не у відриві та ізольованості від дотворчих форм розвитку, а досліджувати всебічно саме відношення "творчість" – "розвиток", "творчість" – "діяльність". Адже лише в такому відношенні можна досягнути сутність як одного, так і іншого [9].

Втім питання творчості тісно пов'язані й з тими змінами, які відбуваються в ціннісних трудових орієнтаціях. Адже вони неодмінно спрямовані на формування нового механізму мотивації, які стимулюють творчу активність та ініціативу людей, скеровуючи їх на нові форми самореалізації в праці. Найбільш гостро ці питання постають в молодіжному середовищі, в якому спостерігається тенденція посилення егоїстичних мотивів. Моральний релятивізм і перевага матеріальних заохочень домінують над такими цінностями, як допомога людям, сприяння розвитку суспільства тощо. Така тенденція в сучасному постеконічному суспільстві вимагає вивчення та переосмислення системи нових цінностей. Тому на порядку денному постають чи не найголовніші питання сьогодення, як то – дослідження духовних цінностей, створення нових підходів до виховання молоді, введення новацій на ринку праці. Всі ці та багато інших факторів сприятимуть розв'язанню не тільки багатьох молодіжних проблем, а й нашого суспільства в цілому, адже життєві цінності молоді сьогодні, будуть визначати спосіб життя наступних поколінь у майбутньому.

Питання цінностей, як джерела соціальних змін, неодмінно пов'язані з сучасними інноваційними процесами. Ці проблеми тісно переплітаються між собою. Тому досліджувати соціокультурні передумови соціальних інновацій неможливо без аналізу існуючих у суспільстві систем цінностей. Адже саме цінності постають передумовою існування й виникнення інноваційних процесів. Вони регулюють індивідуальну поведінку, інтегрують розрізнені людські дії в цілісну систему, стають передумовою оцінки будь-якої людської діяльності.

За останні десятиріччя як в нашій країні, так і за кордоном проблема цінностей і ціннісних орієнтацій набула особливої актуальності. Ці поняття стали об'єктом дослідження багатьох наук, зокрема – філософії, психології, соціології, які вказують на їхню складність та багатоплановість. Традиційною у філософії є проблема цінностей, яка у трансформаційних суспільствах характеризується змінною динамікою розвитку, руйнацією усталених, пошуком та утвердженням новітніх світоглядно-ціннісних пріоритетів.

Еволюція філософських уявлень про цінності була давньою теоретичною традицією, яка розкривала відношення людини до світу. Витоки теорії цінностей відмічались ще у філософській думці античності. Світ ціннісних переживань здавна перебував у центрі філософських досліджень, переважно у його етичних, естетичних та релігійних проявах. В античну та середньовічну епохи філософи розробляли ціннісну феноменологію, не приділяючи уваги аналізу і логічному змісту категорії "цінність". Принциповим поштовхом до розвитку теорії цінностей стала філософія раціоналізму (XVII ст.), який гостро поставив питання про природу висхідних визначень буття, його підпорядкованість законам і раціональному пізнанню світу. У XVIII ст. виокремлюється дисципліна яка вивчає цінності – аксіологія. Першим хто проаналізував цінності був Сократ, послідовником якого став І. Кант. Поворотним пунктом у розвитку проблеми цінностей стало вчення І. Канта про регулятивні принципи практичного розуму, за яким вищі цінності буття мають не онтологічні, а виключно регулятивні підстави для існування. Вчений першим розмежував поняття буття і блага, протиставивши сферу моральності як свободи сфері природи, яка має підлягати закону необхідності. М. Гартман і Ф. Шиллер продовжили лінію І. Канта в дослідженні цінностей. У другій половині XIX ст. починає формуватись аксіологічний напрям у філософії (Г. Лотце, В. Віндельбанд, Г. Ріккерт). Успішну спробу створити систему цінностей зробив німецький філософ, один із засновників Баденської школи неокантіанства Г. Ріккерт. Усвідомлюючи всі труднощі, з якими стика-

ються дослідники, вчений запропонував "відкрити" систему цінностей як "вчення про світобачення". Він ставить завдання виявити надісторичне в історичному, здійснення цінностей в процесі досягнення "благ". Г. Ріккерт вказував на те, що "тільки присвятивши себе цілі підвищення життя, ми виконуємо наше істинно-природне й ціннісне призначення. Тому й необхідно осягнути всі культурні цінності, як цінності життя" [10].

Слід зазначити, що у XX ст. аксіологічну проблематику продовжують активно розробляти представники феноменології, герменевтики та екзистенціалізму. Філософські школи починають активно досліджувати проблему раціональної та моральної (ціннісної) визначеності світу. У цей час розвиток теорії цінностей іде шляхом суб'єктивізації та трансценденталізації проблеми. Цінності починають тлумачитись як потойбічні духовні феномени, вічні трансцендентні сутності, які закладені Богом як потенційна довершеність у предмети навколишнього світу. Втім у радянські часи, коли домінувала філософія марксизму, наукова теорія цінностей довгий час не досліджувалась. Згодом, починаючи з 60–70-х років XX ст. наукова теорія цінностей, її основні проблеми і методи вирішення почали інтенсивно обговорюватись і у марксистській філософії. Такий різнобічний досвід філософських пошуків дав змогу розглядати означену проблему з нових, узагальнених позицій. У сучасний період дослідження теорії цінностей значно розширюються, зокрема з'являються нові відгалуження від загальної аксіології, які стають об'єктом вивчення більш конкретних і поглиблених сфер ціннісної свідомості та ціннісного ставлення людини до навколишньої дійсності. На цій основі формується теологічна аксіологія, представники якої намагаються досліджувати духовні цінності людини через їх дотичність до релігійної моралі.

Питанням духовних цінностей переймалися ще у давньому Єгипті, античній Греції та Римі. Однак духовні кризи, які спостерігались в ті часи дещо відрізнялись від кризи етичної культури. Відомий німецький поет та філософ Фрідріх Шиллер у праці "Листи про естетичне виховання людини" зазначав, що культуру розривають непримиримі протиріччя. Головна причина такої хворобливості часу полягає не в області інтелекту, а в людській волі, вона складається з недоліків мужності, істини, в неспроможності сприймати й втілювати в життя результати теоретичної культури ідей розуму. Наразі в цій праці мислитель досить чітко сформулював положення, які мали надзвичайну важливість для подолання духовної кризи і в сучасному світі. Втім не слід вважати, що всю провину за кризу культури Ф. Шиллер покладає на агресивність обездолених мас. Передумовою анархії, яка знищує культуру стає не тільки соціальна психологія людей, які обмежені в доступі до культури й не розуміють сенсу та значущості людської культури цінностей, але й сам тип носія культури, представників тих соціальних груп, на які покладається завдання збереження та розповсюдження цивілізації. "Якщо культура вироджується, – пише Ф. Шиллер, – то вона переходить у більш зрілу шкоду, ніж коли-небудь зазнало варварство" [11].

Отже, не слід недооцінювати значення культури, адже вона являється сукупністю проявів життя народу, вона розпадається на різні області й сфери людської життєдіяльності (політика, економіка, релігія, наука, мистецтво і т. ін.), які пов'язані між собою й впливають одна на одну. Наразі культура встановлює, що є цінність, і що – антицінність. У наш час, набуває важливого значення інноваційна культура. Адже вона, використовуючи накопичений досвід науково-технічного, інноваційного і етичного потенціалу, дасть змогу вийти із сучасної системної кризи (Н. Холодний). Безперечно, в умовах жорсткої конкуренції досить важко творити і використовувати надбання людства для організації

ефективної, системної та якісно нової інноваційної діяльності. Але без функціонування інноваційної культури, яка б відповідала існуючим сучасним потребам не можливе просування вперед. Щоб не втратити великий ідейний потенціал, накопичений людством, а з ним і творчо-інноваційний дух необхідно спрямовувати роботу з масовою самодіяльною, організованою, активною етичною діяльністю, яка допоможе стимулювати й забезпечити соціальну та особистісну діяльність вчених і підтримати їх ідеї та інновації.

Слід зазначити, що всі процеси, які відбуваються, як в економічному так і культурному житті суспільства, неодмінно пов'язані зі змінами до яких призводять інноваційні процеси. Будь-яке суспільство має можливість трансформуватися, тому що його структура є складним і незавершеним утворенням. Тому соціальні зміни, які в ньому відбуваються, тісно переплітаються з інноваційною діяльністю, яка передбачає можливості існування інновацій. Сьогодні, як ніколи набуває ваги соціально-філософський аналіз інновацій, які спрямовані на пошук факторів забезпечення усталеності соціального порядку та актуалізації новаторської діяльності, що допоможе швидкому впровадженню інноваційних моделей для подальшого розвитку суспільства.

Щоб зрозуміти сутність інновації, перш за все необхідно усвідомити появу нових соціальних суперечностей, які з'являються в сучасному суспільстві. Адже отримавши освіту, досягнувши високого рівня добробуту, шукаючи своє місце в житті, люди все більше спрямовують свої зусилля на духовне й інтелектуально-культурне зростання. Вони є представниками нової духовності, яким протистоїть та частина населення, яка зосереджена на задоволенні лише своїх матеріальних потреб. Особи, які не вважають освіту і свій духовно-культурний саморозвиток вищою цінністю і зайняті переважно в масовому виробництві відрізняються від людей, для яких набуті знання дають можливість більше не залежати від роботодавців. Така ситуація вимагає по-новому подивитися на перспективи подальшого суспільного розвитку, змушує кардинально переорієнтувати особисту діяльність, а разом з нею й мислення. Це і є однією з головних причин потреби в інноваціях. Адже в умовах, коли інформація стає основним ресурсом, необхідно усвідомити, що неможливо оминути тих змін, які відбуваються в культурі та в самій людині, в її цінностях і мисленні.

За таких умов, аналізуючи цивілізаційний аспект глобалізаційного розвитку, необхідно звернути увагу на інноваційне мислення. Адже інноваційне мислення є інтелектуальною і психологічною спрямованістю до новацій, яке неодмінно пов'язане з еко-етичною свідомістю. Наразі, як зазначає вітчизняний вчений В. Кремень, "інновація – це не тільки нововведення, але й здатність до *нового мислення*, до переосмислення існуючих теорій, сталих істин, правил та норм поведінки в науці, освіті, виробництві, політиці, культурі тощо. Ніяке нововведення не відбувається, якщо мислення саме *не буде інноваційним*. У такому контексті перед нами постає проблема *інноваційної людини*. Її вирішення сьогодні багато в чому залежить від рівня культури навколишнього середовища, суспільного комфорту, особистого добробуту, впевненості в своїх професійних можливостях. Саме інноваційна людина і може осмислити ті проблеми та суперечності, які породжує сучасний етап розвитку науково-технічного прогресу [12].

Впровадження у спілкування та в наукові дослідження таких словосполучень як "інноваційний розвиток", "інноваційне мислення", "інноваційне суспільство" спонукає людину прагнути нового життя, пов'язувати з ним надії на щасливе майбутнє. Саме цим пояснюється сьогодні такий широкий інтерес до проблем інновації. Адже інновації – це не тільки передові технології, які

дають можливість забезпечити інтенсивний розвиток економіки та поліпшити життя людини, вони ще й дають можливість вирішувати соціальні, економічні, оборонні та інші проблеми. Але чи можна говорити про інновацію, якщо мислення громадян залишатиметься в полоні відживших стереотипів? Дану проблему необхідно розглядати комплексно, у взаємозв'язку із сучасною соціально-економічною і культурною ситуацією. Тільки за таких умов можна визначити можливості та перспективи інноваційного розвитку суспільства.

Ряд вітчизняних дослідників (В. Кремень, М. Михальченко, Ю. Пахомов, М. Попович, З. Самчук, В. Ткаченко та ін.) зазначають, що українське суспільство у даний час перебуває в перехідному стані. Такий стан характеризується наступними соціально-політичними процесами. Насамперед спостерігається посилення загальнолюдських і гуманістичних цінностей та їхніх пріоритетів; зростання національної самосвідомості; перехід від державно-номенклатурних пріоритетів до загальнолюдських, національних, групових та індивідуальних цінностей; руйнуються старі та формуються нові соціальні структури суспільства. За таких умов, коли руйнуються колишні пріоритети у політиці, економіці, особливо в духовному житті нації, постає нагальна потреба віднайти чіткі методологічні підстави для формування інноваційної духовності народу. Адже відродження традиційних духовно-культурних цінностей і ціннісних орієнтацій українського народу спричинили і появу нової культури.

Отже, кардинальні зміни, які відбуваються в нашій країні, потребують переоцінки існуючих цінностей. Якщо раніше існувала певна спадковість у передачі цінностей від старшого покоління до молодшого, то зараз цей феномен не спостерігається. Наразі вчений В. Лівсовський зазначає, що молоде покоління опинилося в ситуації, коли воно, логікою історії покликане продовжувати свій розвиток на базі успадкованих матеріальних та духовних цінностей, змушене брати участь у виробленні цих цінностей, частіше всього самостійно. Але з настанням інноваційних змін у суспільстві змінюються й матеріальні фактори життя, іншим стає політичний аспект соціального середовища, ідеологічні орієнтації, міжнародні зв'язки, культурне середовище. Все це потребує нових досліджень і нових узагальнень. Вивчати, прогнозувати, корегувати – саме такою має бути відповідь сучасного суспільства на виклик інноваційних тенденцій, які розгортаються в молодіжному середовищі і які будуть визначальними у його житті вже в найближчому майбутньому. Значущість інноваційних цінностей буде зростати тільки тоді, коли буде взаємозв'язок усіх цінностей в одній системі духовності, яка сформує особистість та визначить її місце в інноваційному суспільстві.

1. Кремень В. Інноваційність людини як вимога часу // Філософія глобального світу. Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – 2010. – № 4. – С. 6. 2. *Ориген*. О началах. – М., 1993. – С. 73. 3. *Спиноза Б.* Етика / Пер. с лат. Н. А. Иванцова. – СПб.: Аста-пресс, 1993. 4. *Фихте И. Г.* Абсолютное обрзунтування права в дійсності / пер. з нім. В. Абашнікі // Практична філософія та правовий порядок : зб. наук. ст. – Харків : Центр Освітніх Ініціатив, 2000. – С. 331–334. 5. *Бергсон А.* Творча еволюція / пер. з фр. Р. Осадчука. – К.: Видавництво Жупанського, 2010. – С. 295–302. 6. *Ильин И. А.* Путь духовного обновления. Гл. 3. О свободе. – М.: Русская книга, 1996. – Т. 1. – С. 32. 7. *Надольный И.* Соціально-гуманістичний потенціал національної свідомості // Державне управління в Україні: реалії та перспективи : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. Лугового, В. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С. 29–34. 8. Кремень В. Інноваційність людини як вимога часу // Філософія глобального світу. Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – 2010. – № 4. 9. *Новіков Б. В.* Творчість як спосіб здійснення гуманізму : монографія. – К.: НТУУ КПІ, 1998. 10. *Риккерт Г.* Цінності життя і культурні цінності / Г. Риккерт // Логос. – М.: Тип. Т-ва А. А. Левенсон, 1912–1913. – Кн. 1. – С. 6. 11. *Шиллер И.-Х.-Ф.* Письма об эстетическом воспитании человека // Шиллер И.-Х.-Ф. Собр. соч. : в 8 т. Т. 8. – М., 1950. – С. 370. 12. Кремень В. Інноваційність людини як вимога часу // Філософія глобального світу. Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – 2010. – № 4. – С. 8.